

МЕТОДИЧНИЙ КОМЕНТАР ДО ПРИМІРНОГО ПЕРЕЛІКУ ІГРОВОГО ТА НАВЧАЛЬНО-ДИДАКТИЧНОГО ОБЛАДНАННЯ ДЛЯ ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

В умовах модернізації вітчизняної системи освіти та її змісту зберігає актуальність проблема створення інтегрованого розвивального освітнього простору в закладах освіти, зокрема, дошкільної, частиною якого є предметне середовище. Відповідно до плану роботи Міністерства освіти і науки України (даді – МОН) на 2017 рік відділом засобів навчання та обладнання Державної наукової установи «Інститут модернізації змісту освіти» (далі – ІМЗО) за сприяння департаменту загальної середньої та дошкільної освіти МОН розроблено Примірний перелік ігрового та навчально-дидактичного обладнання для закладів дошкільної освіти (далі – Примірний перелік/Перелік). Документ затверджено [наказом МОН від 19.12.2017 № 1633](#).

Перелік підготовлений згідно з частиною 4 розділу XII Закону України «Про освіту» (редакція 2017 року), частиною 1 статті 19 Закону України «Про дошкільну освіту» (зі змінами від 2017 року), вимогами Базового компонента дошкільної освіти і рекомендованих МОН України чинних комплексних та парціальних програм розвитку, навчання і виховання дітей віком від народження до 6-7 років. У цьому Переліку враховано зміни в соціальному замовленні до якості дошкільної освіти та інноваційні розробки у сфері навчального забезпечення і створення розвивального предметного середовища, сприятливого для формування життєвокомпетентної особистості дошкільника.

Примірний перелік формувався з орієнтацією на теоретично і методологічно виважений комплекс нормативних вимог до засобів навчання: стандартних, санітарно-гігієнічних, психолого-педагогічних, естетичних, техніко-ергономічних, техніки безпеки.

Ігрове і навчально-дидактичне обладнання у Примірному переліку систематизовано з урахуванням сучасних наукових підходів до класифікації обладнання закладів освіти. При цьому за основу взято загальне розуміння *обладнання закладів освіти* як сукупності навчальних матеріальних засобів, які формують навчальне середовище (стосовно дошкільного закладу точнішим буде говорити про розвивальне предметне середовище) та сприяють організації освітнього процесу в закладах освіти. У Переліку не подається та частина обладнання закладів освіти, що належить до *обладнання загального призначення*, тобто є сукупністю об'єктів для формування освітнього середовища, але не

застосовується як джерело знань (наприклад, дитячі меблі, меблі для педагогів, обладнання для медичного кабінету, кухні, пральні тощо). Перелік охоплює ту частину обладнання закладів освіти, яку складають *засоби навчання* як сукупність матеріальних об'єктів, що використовуються як джерело формування знань та уявлень, умінь і навичок, сприяють освітньому впливу на дітей, організації різних видів дитячої діяльності.

Ігрове та навчально-дидактичне обладнання слід розглядати як частину всієї сукупності засобів навчання, призначену для організації ігрової, рухової, навчально-пізнавальної, інших видів специфічної дитячої діяльності та для передачі інформації, формування життєвих компетенцій дитини у різних сферах буття. Зазначений сегмент засобів навчання переважно і описаний у Примірному переліку. Він уміщує передбачені сучасною науковою класифікацією натуральні об'єкти (іграшки, предмети матеріальної культури), прилади (контрольно-вимірювальні, оптичні та ін.), інструменти (в т. ч. музичні, художні), приладдя (пристрої і пристосування, інвентар тощо), матеріали (для образотворчої діяльності, художньої праці та ін.), моделі (об'ємні, площинні, макети), друківані (таблиці, плакати, картини, картки, дидактичні ігри тощо), екранно-звукові (наприклад, звуко- і відеозаписи на різних носіях), технічні засоби (мультимедійний комп'ютерний комплекс для педагога та додаткове обладнання і матеріали до нього), спеціалізоване обладнання (зокрема, фізкультурне).

Така група друкованих засобів навчання, як *навчальна література* (програми, навчально-методичні, методичні, навчальні посібники, енциклопедії, хрестоматії, альбоми та інші види видань), рекомендована для закладів дошкільної освіти, зазначається в окремих переліках, що готуються Міністерством до початку кожного навчального року відповідно до наданих грифів і схвалень. Даний Примірний перелік лише згадує як окремі позиції у деяких розділах ті види друкованих видань (без конкретизації назв, авторів, видавництва), які має передбачати оснащення певних розвивальних предметних осередків у дошкільних закладах.

Примірний перелік пропонує орієнтовний комплекс засобів навчання, необхідних для оптимального оснащення всього освітнього процесу і повноцінної організації життєдіяльності дітей *віку немовляти* (перший рік життя), *раннього* (другий-третій роки життя) та *передшкільного віку* (від 3 до 6-7 років) у дошкільних закладах різних типів і форм власності.

Рекомендована у Переліку *кількість* ігрового і навчально-дидактичного обладнання визначена згідно зі встановленими Законом України «Про дошкільну освіту» нормативами наповнюваності груп дошкільних закладів із розрахунку 20 вихованців у групах дітей передшкільного віку (від 3 до 6-7 років) і 10/15 малят у групах дітей віку немовляти (від народження до 1 року) і раннього віку (від 1 до 3

років) відповідно. Вона може варіюватися з урахуванням педагогічних потреб, зокрема, розраховуватися на облаштування групових приміщень та основних осередків дитячої діяльності в них (самостійної ігрової, образотворчої, музичної, театральної, літературної, рухової, природознавчої та ін.), оснащення фізкультурної та музичної зал, басейну, методичного кабінету, кабінету психолога, фізкультурного майданчика тощо. Педагоги мають право самі визначати варіанти більш раціонального розташування усіх необхідних засобів навчання, обирати доцільні місця їх зберігання.

Перелік відзначається великою різноманітністю видів ігрового та навчально-дидактичного обладнання. Різноманітність, різновидність обладнання, внесеного до Примірного переліку, виступають запорукою *змінюваності розвивального предметного середовища* у закладі дошкільної освіти, оскільки широкий вибір рекомендованих засобів навчання дозволить педагогам періодично оновлювати предметне середовище, вносячи до нього нові засоби навчання або аналоги вже знайомих дітям залежно від віку, ускладнюваних програмових вимог, дитячих інтересів, конкретних педагогічних ситуацій і цілей. Наприклад: сервірувати ляльковий стіл можна столовим, чайним, кавовим посудом; переодягаючи ляльку у запропоновані набори сезонного, святкового, професійного одягу, нескладно буде оновити ігровий інтер'єр або обіграти потрібні фрагменти різних літературних творів, залучити дітей до дидактичних ігор ширшої тематики; для закріплення і вдосконалення навичок ліплення корисно пропонувати не лише глину, а й пластилін, інші пластичні маси, кінетичний пісок; вертикальними цілями для метання слугуватимуть і спеціальні мішені, і вертикально закріплені до стійок чи підвішені обручі тощо. Якщо певне ігрове чи навчально-дидактичне обладнання постійно буде зберігатися не у груповому приміщенні, а в методичному кабінеті, музичній чи фізкультурній залі, підсобних приміщеннях, то його поява у групі для залучення дітей до певних видів діяльності також створить ефект новизни і слугуватиме фактором змінюваності предметного середовища. Потреба у змінюваності розвивального предметного середовища у дошкільному закладі є постійною, але частотність, якісні та кількісні параметри цих змін визначають педагоги, виходячи з міркувань психолого-педагогічної доцільності.

Асортимент ігрового та навчально-дидактичного обладнання, запропонований у Примірному переліку, дозволяється адаптувати до кожного окремого дошкільного закладу залежно від його типу, профільності, кількості дітей, наявних приміщень і ділянок території, їхніх площ, першочергових потреб, доступних джерел фінансування, динамічного осучаснення ігрового асортименту тощо. Підбір, співвідношення обов'язкових і додаткових, основних і допоміжних засобів *не є жорстко регламентованими*, а тому при оснащенні освітнього

процесу засоби навчання можуть обиратися із даного Переліку, доповнюватись, замінюватись. Наприклад: при створенні розвивального середовища у закладах дошкільної освіти, що працюють на засадах вальдорфської педагогіки, слід врахувати канони відповідної альтернативної освітньої програми щодо пріоритетного застосування для вільної гри іграшок із натуральних матеріалів, зокрема, простих, не деталізованих ляльок із деревини, тканини, вузликів, плетених із ниток, соломи, валяних із вовни та інших; за наявності керівника студії образотворчого мистецтва і налагодженої додаткової освітньої роботи за цим профілем у формі студії/гуртка виправданим буде розширення переліку обладнання для малювання, ліплення, аплікації у нетрадиційних техніках та ін.

У Примірному переліку передбачена та основна добірка ігрового і навчально-дидактичного обладнання, яке є *базовим для загальнорозвивальної і корекційної роботи з дітьми в умовах інклюзивної освіти*. Залежно від нозологій, за якими будуть задовольнятися особливі освітні потреби таких вихованців, та відповідно до індивідуальних програм їхнього розвитку і рекомендацій фахівців дошкільні заклади з інклюзивними групами можуть коригувати цей перелік. Звісно, така корекція необхідна і для закладів та груп компенсуючого типу (спеціальних і санаторних).

Примірний перелік у своїй *структурі* має три частини: преамбула, «Примірний перелік ігрового та навчально-дидактичного обладнання для груп дітей віком від народження до 3 років у закладах дошкільної освіти», «Примірний перелік ігрового та навчально-дидактичного обладнання для груп дітей віком від 3 до 6(7) років у закладах дошкільної освіти».

Преамбула (вступ) знайомить користувачів із призначенням документа, нормативними засадами його розроблення, структурою. У ній викладено ключові методичні рекомендації щодо впровадження Переліку в практику діяльності закладів дошкільної освіти різних типів і форм власності з урахуванням конкретних умов їх функціонування.

Наступні основні змістові частини Переліку для зручності користувачів структуровані за *основними видами дитячої діяльності*: ігрова, рухова, художня, мовленнєво-пізнавальна, трудова. Звісно, такий розподіл засобів є умовним з огляду на можливість застосування багатьох його позицій в різних видах діяльності дітей і формах роботи з ними, з різною педагогічною метою.

Усі засоби навчання, запропоновані додатково для застосування в освітній роботі за наявності потреби в них, можливостей придбання, розміщення і зберігання, виокремлені у Примірному переліку *позначкою **. Методичні коментарі, наведені у колонці «*Примітки*» та за текстом, допоможуть педагогам облаштувати сучасне розвивальне предметне середовище у дошкільному закладі: обрати обладнання потрібних розмірів, допустимих матеріалів, оптимальних

конструкцій, визначити варіанти заміни, зручні місця розташування і зберігання (за браком місця у групових приміщеннях зберігати потрібне обладнання рекомендовано частково у підсобних приміщеннях груп, методичному кабінеті, музичній залі, дещо постійно розмішувати лише у музичній, фізкультурній залі, кабінеті психолога, на фізкультурному чи ігрових майданчиках тощо).

Оскільки упродовж усього дошкільного дитинства гра є провідним видом діяльності, розділ *«Ігрова діяльність»* у Переліку розпочинає кожен частину документа: для груп дітей віком до 3 років і для груп дітей віком від 3 до 6-7 років. У цьому розділі рекомендоване ігрове обладнання систематизовано з дотриманням прийнятої класифікації іграшок відповідно до ДСТУ 2165-93 *«Іграшки. Терміни та визначення»*, інших державних стандартів України на певні види іграшок та ігор. Частково ігрове обладнання увійшло до розділів *«Рухова діяльність»* (спортивно-моторні іграшки), *«Художня діяльність»* (театральні, музичні іграшки, музично-дидактичні ігри) та ін. До переліку уведено й народні іграшки, що дозволить педагогам частіше спиратися у вихованні на традиції народної та етнопедагогіки, інтегрувати аутентичне народне вжиткове мистецтво у дитячу субкультуру. Така широка асортиментна група здатна забезпечити матеріальні умови не лише для розгортання власне дитячих ігор (творчих і з правилами), а й для застосування іграшок у пізнавальній, мовленнєвій, трудовій, руховій, образотворчій, музичній та інших видах діяльності дітей. Відтак запропонований перелік ігрового обладнання стане матеріальною основою для поступового формування у дітей не лише власне ігрової компетенції, а й шахово-ігрової, соціально-комунікативної, предметно-практичної, сенсорно-пізнавальної та усіх інших, означених як показники дошкільної зрілості Базовим компонентом дошкільної освіти.

Перелік ігрового обладнання не містить комплекти для сюжетно-рольових ігор. Тематика цих ігор визначається на основі чинних програм, змінюється відповідно до віку вихованців, їхнього світогляду, ігрових інтересів, а відтак комплекти ігрового обладнання (іграшок та атрибутів промислового виробництва і саморобних) педагоги готуватимуть за потребою, у тому числі частково спираючись на позиції даного Переліку.

Обираючи необхідні іграшки, слід звертати увагу і враховувати їхні характеристики, які визначені фахівцями відповідно до фізіологічних, рухових можливостей, особливостей сприймання дітьми зорових, слухових, тактильних подразників тощо. Від правильного врахування параметрів одних іграшок залежатиме доцільність добору інших і раціональність використання відведених площ. Наприклад: розміри ляльок, рекомендовані для дітей віком від народження до 3 років є визначальними при виборі лялькових ліжок, колясок, гойдалок, столиків і стільчиків, іграшкового посуду для обігрування цих ляльок, постільної

білизни і лялькового одягу. Закуповуючи меблі для розміщення і зберігання іграшок, варто віддавати перевагу мобільним і трансформерним конструкціям, за допомогою яких простіше підлаштувати ігровий простір до особливостей планування, робочих площ приміщень і періодично вносити елемент новизни в ігрове середовище, спонукати дітей у такий спосіб до ігрової творчості, прояву ініціативи, активності. При цьому важливо, щоб секції, відведені для зберігання тимчасово не виставлених, не задіяних іграшок, були доступні дітям, забезпечували їм можливість самостійно прибирати чи виймати іграшки за потребою.

У розділі «*Рухова діяльність*» користувачі знайдуть переліки великого фізкультурного обладнання, необхідного для вирішення всіх основних програмових завдань розвитку основних рухів у дітей (ходьби, бігу, повзання і лазіння, кочення, кидання, ловлі й метання, стрибків, вправ з динамічної і статичної рівноваги). Рекомендований фізкультурний інвентар, спортивно-моторні іграшки та ігрове обладнання знадобляться і для вправляння малят в основних рухах, і для проведення загальнорозвивальних вправ, рухливих ігор з предметами, і для навчання елементів спортивних ігор, вправ та забав спортивного характеру, для оптимізації самостійної рухової діяльності дітей у приміщеннях, на ігрових і фізкультурних майданчиках, у природних умовах. Закладам дошкільної освіти, де функціонують стаціонарні криті й відкриті літні басейни, стане у пригоді перелік орієнтовного обладнання, інвентарю, іграшок для занять з плавання.

Новий перелік робить особливий акцент на техніко-ергономічні параметри більшості засобів у цьому розділі (вага, довжина, ширина, висота, матеріали, конструкція). Їх дотримання убезпечить дітей від пере- або недовантажень, травмувань, а отже гарантуватиме якість розвитку рухової сфери дитячої особистості на фоні гармонійного розвитку всіх органів і систем, фізичних якостей, здобуття життєво важливих рухових навичок. Таким чином, даний розділ Примірного переліку точніше зорієнтує педагогів на створення умов для грамотного формування, насамперед здоров`язбережувальної компетенції дошкільників.

Розділ «*Художня діяльність*» подано у комплексі трьох підрозділів: «Образотворча діяльність», «Музична діяльність», «Театральна і літературна діяльність». Він укладений так з точними дотриманням вимог Базового компонента щодо формування у дітей перед вступом до школи художньо-практичної компетенції через залучення їх до образотворчої, музичної, театральної і літературної діяльності. Для організації різноманітної художньої діяльності запропоновані таблиці, альбоми, картини, картки, дидактичні ігри та інші види друкованих засобів навчання, натуральні об`єкти, екранно-звукові

засоби відповідної тематики з огляду на програмові завдання за цими складовими змісту дошкільної освіти. Практичну значущість для педагогів матиме перелік основних матеріалів, приладів, інвентаря, пристосувань для малювання, ліплення, аплікації, серед яких творчі практики знайдуть чимало сучасних засобів навчання, розроблених і виготовлених на новітніми технологіями.

Рекомендований набір дитячих музичних інструментів здатен забезпечити активне залучення дитини до світу музики і самостійного музиціювання, а зазначені справжні музичні інструменти – врахувати можливості більшості музичних керівників у музичному супроводі занять, свят, розваг, ранкової гімнастики, інших форм роботи з дітьми. Переліки обладнання для театральної і літературної діяльності поєднані у єдиний підрозділ з огляду на спорідненість, взаємопроникнення цих двох видів художньої творчості малюків. Розмаїття обладнання, костюмів, друкованих матеріалів, літературних ігор, театральних іграшок для різних видів театрів допоможуть урізноманітнити дитячу життєдіяльність, за рахунок змінюваності оснащення та можливості безпосередньої участі дорослих і дітей у роботі з книгою, постановці й розігруванні театралізацій, драматизацій максимально насичувати дитяче буття грою, комунікацією, пізнанням світу людей, культури, природи, власного «Я». Дошкільні заклади, які надають додаткові освітні послуги з хореографії поза інваріантними вимогами чинних комплексних програм у частині музичного розвитку, знайдуть у переліку й основні засоби навчання для формування хореографічної компетенції.

Значну частину Переліку становить розділ *«Мовленнєво-пізнавальна діяльність»*. Оскільки мовлення дитини від народження розвивається у процесі пізнання довколишньої дійсності, Перелік побудований так, щоби інтегрувати необхідне ігрове і навчально-дидактичне обладнання для мовленнєвої діяльності в ознайомлення із природним, соціальним і предметним довкіллям, формування елементарних математичних уявлень, пропедевтику навчання елементів грамоти.. З цією метою розділ структурно розподілений на відповідні підрозділи. Педагоги знайдуть у них засоби навчання, передбачені змістом формування фонетичної, лексико-граматичної, діа- і монологічної, комунікативно-мовленнєвої компетенцій. Це стосується і реалізації варіативної складової Базового компонента дошкільної освіти «Іноземна мова», оскільки рекомендовані засоби можуть бути і спеціально виготовлені для навчання англійської, німецької, французької та інших мов. Крім того, зміст даного розділу орієнтує на формування родинно-побутової, природничо-екологічної, математичної, а разом із ними сенсорно-пізнавальної, здоров'язбережувальної, особистісно-оцінної та інших життєвих компетенцій особистості дошкільника. Розділ враховує інтерес педагогів і батьків вихованців до сучасних методик раннього розвитку. Цим

пояснюється наявністю у ньому новітніх або нетрадиційних, хоч і відомих, перевірених практикою засобів навчання та відповідних методичних коментарів у «Примітках».

Розділ «*Трудова діяльність*» орієнтує керівників, методистів і вихователів закладів дошкільної освіти на поступове формування упродовж дошкільного дитинства предметно-практичної компетенції дітей в інтеграції з соціально-комунікативною, природничо-екологічною, художньо-практичною, мовленнєвою та іншими. Матеріали розділу скомпоновано за основними видами предметно-практичної діяльності дітей: художня праця, праця в природі, господарсько-побутова (такий вид праці як самообслуговування може бути забезпечений на основі поданих у переліках позицій, тому не потребував укладання окремого підрозділу). Наведені комплекси засобів допоможуть відповідно до програмових вимог та індивідуальних запитів вихованців оснастити у групових приміщеннях осередки для догляду за тваринами і рослинами, чергувань і виконання доручень щодо підготовки до занять і приготування до прийомів їжі, прибирання у приміщенні, догляду за іграшками, організованої і самостійної художньої праці з різними матеріалами, інструментами, приладами, пристосуваннями. Є тут і засоби, необхідні для організації праці дітей на майданчиках у різні пори року. Перелік наводить основні техніко-ергономічні характеристики багатьох із засобів, оскільки матеріали, розміри, інші параметри важливо витримувати при оснащенні освітнього процесу для праці дітей певного віку.

Завершується кожна змістова частина Переліку розділом «*Технічні засоби навчання*», де запропоновано цілісний мультимедійний комп'ютерний комплекс для педагогів. Складові комп'ютерного комплексу, передбачене до нього додаткове обладнання і матеріали дозволять оптимізувати діяльність педагога-«дошкільника» з підготовки до роботи з дітьми, перспективного і поточного планування освітнього процесу, підбору необхідної науково-методичної інформації, візуальних та аудіо матеріалів, їх тиражування, відтворення через екран, акустичну систему комп'ютера тощо. Це сприятиме розвантаженню педагога, додасть психологічного комфорту у його діяльність, стимулів для творчого пошуку каналів тіснішої психолого-педагогічної взаємодії з вихованцями, їхніми батьками, колегами.

Звертаємо увагу користувачів на те, що у Примірному переліку відсутні технічні засоби навчання для застосування їх самими дітьми. Практиків передусім цікавлять вимоги до комп'ютерної техніки, яку можна рекомендувати для забезпечення варіативної складової змісту Базового компонента дошкільної освіти за освітньою лінією «Комп'ютерна грамота» з метою формування у дітей основ інформативної компетенції. Окремими положеннями Санітарного регламенту для дошкільних навчальних закладів (від 2016 року) передбачено загальні вимоги

щодо норм розміщення дітей перед екраном чи монітором, частотності й тривалості роботи за комп'ютером та з іншими електронними технічними засобами навчання, електромагнітного випромінювання, санітарно-гігієнічних умов проведення занять з комп'ютерної грамоти. Технічні специфікації комп'ютерної техніки для закладів дошкільної освіти визначені окремим наказом МОН.

Обираючи і закупаючи необхідне ігрове та навчально-дидактичне обладнання для дитячого садка на основі даного Переліку, важливо пересвідчитися у наявності документів на підтвердження його відповідності санітарно-гігієнічним, психолого-педагогічним, техніко-ергономічним вимогам, що визначені *Технічним регламентом безпеки іграшок* (постанова Кабінету Міністрів України від 11.07.2013 № 515), *Санітарним регламентом для дошкільних навчальних закладів* (наказ Міністерства охорони здоров'я України від 24.03.2016 № 234, реєстрація в Міністерстві юстиції України від 14.04.2016 за № 563/28693), *ДСанПіН 5.5.6.012-98 «Державні санітарні правила і норми безпеки іграшок та ігор для здоров'я дітей»* (постанова Головного державного санітарного лікаря України від 30.12.1998 № 12), *ДСанПіН 5.5.6-138-2007 «Державні санітарні норми і правила. Гігієнічні вимоги до друкованої продукції для дітей»* (наказ Міністерства охорони здоров'я України від 18.01.2007 № 13, реєстрація в Міністерстві юстиції України від 30.01.2007 за № 77/13344), іншими нормативними документами з питань стандартизації якості та безпеки товарів і послуг.

Придбання ігрового та навчально-дидактичного обладнання, рекомендованого цим Примірним переліком, здійснюється за рахунок визначених чинним законодавством джерел фінансування закладів дошкільної освіти.

Науковий співробітник
відділу засобів навчання та обладнання
ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти»

О. В. Низковська

Погоджено:

начальник відділу
засобів навчання та обладнання
ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти»

Г. М. Наконечна

20.12.2017